

Optimistinen tulevaisuudenkuva

ANGUS DEATON: The Great Escape - Health, Wealth and the Origins of Inequality. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2013. 376 s.

Princetonin yliopiston professori Angus Deaton kertoo kirjassaan oman versionsa epätasa-arvon historiallisesta kehityksestä ja hieman tulevaisuudestakin. Hän keskustelee hyvinvoinnin kehityksestä teknisellä ja osaavalla, mutta samalla humanilla otteella. Terveyden ja vaurauden tämän hetken valtavat globaalit erot saavat selkeän tarinan pakona materiaalisesta puutteesta ja lyhyestä elinajanodotteesta. Tähän pakoon vain osa maapallon väestöstä on päässyt osalliseksi. Deaton kuitenkin ennustaa, että jos vauraat ihmiset eivät aktiivisesti estä muitakin pakenemasta, todennäköisesti loputkin maailman väestöstä pääsee ennen pitkää eroon absoluuttisesta köyhyydestä ja lapsikuolemista. Hän lopettaa teoksensa tiukkaan ja hyvin perusteltuun kehitysavun kritiikkiin.

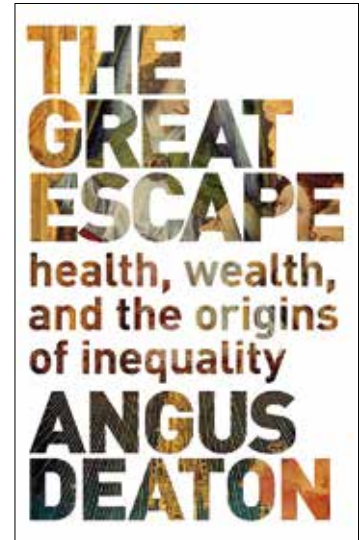
Deaton keskittyy terveyden ja tulojen kehitykseen, vaikka hän toteaaakin, että tasa-arvo sisältää paljon muutakin kuin nämä kaksi ulottuvuutta. Tulojen kohdalla hänellä ei ole ekonomistille kovin paljon uutta sanottavaa. Maiden sisällä tuloerot kasvavat, mutta koska Kiina ja Intia ovat rikastuneet, niin maailmanlaajuisesti tuloerot ovat hieman pienentyneet. Jotkut maat ovat jääneet jälkeen perässähihtäjän edusta huolimatta.

Mielenkiintoisempi osa kirjaa on kuitenkin se, kun Deaton kertoo terveyden ja terveyserojen historiallisesta kehityksestä. Terveyden mittarina hän käyttää lähinnä elinajanodotetta ja väestön keskipituuutta. Keskustelu on kovin konk-

reettista elinajanodotteesta ja pituudesta puhuttaessa, minkä takia teksti on erittäin sujuvaa. Deaton esittelee tyylikkäästi kuinka tällä hetkellä vallitseva elinajanodotteen räikeä maailmanlaajuinen epäoikeudenmukaisuus perustuu siihen, että jotkin kansanryhmät ovat uuden lääketieteelliseen ja muuhun ymmärrykseen perustuen kyenneet pakenemaan suuria lapsikuolleisuuslukuja ja siten onnistuneet nostamaan elinajanodotetta huomattavasti. Ensimmäisenä valtavia lapsikuolleisuuslukuja pakenivat 1700-luvun puolivälistä alkaen Euroopan aateliset, jotka saivat käyttöönsä rokotteiden esiasteita.

Tämä pako ei sinällään heikentänyt muun väestön elinajanodotetta muuten kuin suhteellisesti. Ja onneksi muukin väestö nykyään rikkaissa maissa pääsi nauttimaan korkeammasta elinajanodotteesta noin sata vuotta myöhemmin. Sittenkin myös monet niin sanotut kehitysmaat ovat onnistuneet pelastamaan väestönsä niiltä sairauksilta, jotka aiheuttavat suuressa määrin lapsikuolleisuutta. Epäoikeudenmukaiselta vaikuttava nykytilanne siis kätkee taakseen valtavan menestystarinan.

Angus Deaton on pohjimmiltaan optimisti ja uskoo lopunkin ihmiskunnan saavuttavan korkean elinajanodotteen pian, kunhan paras tietämys ja osaaminen saadaan leviämään koko planeetan väestön käyttöön. Joillakin köyhillä alueilla on edelleen vaikeita ja laajoja tautiepidemioita, joihin rokotetta ei

vielä ole kehitetty, kuten malaria ja HIV/AIDS. Kuitenkin esimerkiksi HIV/AIDS on saatu nykyisellään lääkityksellä muutettua ei-tappavaksi. Tämä on tapahtunut historiallisesti katsoen ennätysajassa muihin tappaviin tautiepidemioihin verrattuna.

Kaiken optimisminsa keskellä Deatonin suuri huoli on se, että rikkaat voivat käyttää vaurauttaan köyhien vaurautumisen estämiseksi. Tällöin todella voidaan päätyä tilanteeseen, jossa osa väestöstä juuttuu köyhyyteen. Varoittavaksi esimerkiksi Deaton ottaa nykyisen kotimaansa Yhdysvallat, jossa eliitti on käyttänyt poliittista valtaa siten, että suuri enemmistö väestöstä ei ole päässyt nauttimaan kasvun hedelmistä täyspääteisesti vuosikymmeniin.

Viimeisessä luvussa Deaton kirjoittaa kehitysavusta. Luku on kirjan selkeästi poleemisin osa. Deatonin näkemyksen mukaan kehitysapu ei ole kokonaisuudessaan ja nyky muodossaan suositeltavaa tai hyödyllistä. Vaikka monet projektit ovat olleet hyödyllisiä, kokonaisuudessaan kehitysapu on mah-

dollistanut kehitysmaissa haitallisten instituutioiden ja huonon politiikan ylläpitämisen. Jos hallitus saa rahansa muusta lähteestä kuin kansalta, se ei tarvitse myöskään legitimizeettiä kansalta. Hänen argumenttinsa perustuu osittain ajallisiin yhteensattumiin. Esimerkiksi kylmän sodan loputtua apuhanat sulkeutuivat globaalisti suurelta osalta, mutta Afrikan kasvu kiihtyi juuri tämän jälkeen 1990-luvulla.

Deaton kirjoittaa toisestakin havainnosta, joka tukee hänen argumenttiaan. Pienet kehitysmaat saavat kehitysapuna suuremman osan budjetistaan kuin suuret kehitysmaat johtuen siitä absurdista tosiasiaista, että maat tykkäävät antaa apua kaikille kehitysmailla suunnilleen tasapuolisesti riippumatta väestön koosta. Toisaalta emme kuitenkaan havaitse pienten maiden kehittyvän nopeammin

kuin suurten, vaan itse asiassa käy päinvastoin.

Lisäksi Deaton haukkuu kehitysavun tavoitteenasettelua. Tavoittelemme 0,7 prosentin bkt-osuutta kehitysavulle, emme joitakin tiettyjä kehitystavoitteita, joita jokaisen maan avun tulisi tuottaa. Positiivisena esimerkkinä onnistuneesta kehitysavusta hän nostaa kuitenkin keskitetyt rokote- ja lääkityskampanjat joita YK-johtoisesti on maailmassa järjestetty. Kun organisaatiolla on yksi selkeästi määriteltävä tavoite, eikä se vaadi monimutkaisia instituutioita vastaanotavassa massa, voidaan saavuttaa hyviä ja konkreettisia tuloksia. Tässä piilee Deatonin kritiikin ydin. Jos instituutiot ovat kunnossa, kehitysapua ei tarvita. Jos instituutiot eivät ole kunnossa, mikään määrä kehitysapua ei riitä. Koska kehitysavulla yleensä sivutuotteena tuetaan

huonoja instituutioita, se on useasti haitallista.

Deaton kuitenkin luettelee monia keinoja, jotka toimisivat paremmin kuin nykyiset järjestelmät, esimerkiksi reilummat kansainvälisen kaupan säännöt ja maahanmuutto ovat hänen mukaansa kannatettavia kehitysyhteistyön muotoja.

Kokonaisuutena Deaton maalaa erittäin positiivisen kuvan viimeisten vuosisatojen talouskehityksestä. Hän kokee, että loputkin maapallon väestöstä saadaan ennen pitkää elintasollemme. Deaton näkee uhkia siinä, että monet meistä yrittävät aktiivisesti estää heikompiä rikastumasta, sillä haluamme säilyttää suhteellisen asemamme. Hän kokee silti, että kerääntynyt tieto ja tekninen kehitys päätyvät lähes vääjäämättä heikoimpienkin hyödyksi.

Pessimistinen tulevaisuudenkuva

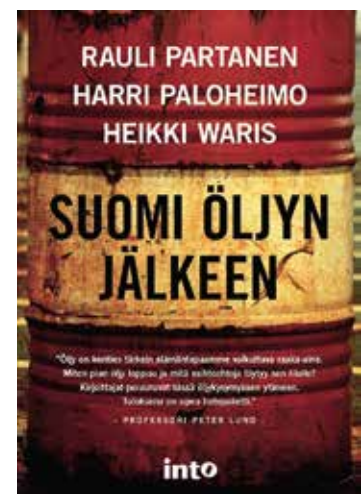
RAULI PARTANEN, HARRI PALOHEIMO JA HEIKKI WARIS: Suomi öljyn jälkeen. Helsinki: Into Kustannus, 2013. 341 s.

Rauli Partanen, Harri Paloheimo ja Heikki Waris esittävät kovin pessimistisen tulevaisuudenkuvan kirjassaan ”Suomi öljyn jälkeen”. Kirja käsittelee öljyn tuotantohuippua ja halvan öljyn loppua. Ekonomisteilla on tapan suhtautua öljyntuotannon huipun uhkaan asenteella ”lopulta markkinamekanismi ratkaisee ongelmat”. Partanen, Paloheimo ja Waris taas edustavat huomattavasti enemmän insinöörimäistä lähestymistä. He yksinkertaisesti laskevat, että halpa öljy loppuu ja öljyä tarvitaan lähes kaikkeen mitä teemme nykyaikaisessa. Käsissämme on katastrofaalinen ongelma.

Kirjoittajien tarina lähtee siitä tosiasiaista, että suuri osa viimeisten sadan

vuoden talouskasvusta on perustunut halvalla öljylle ja maakaasulle. Yksityisautoilun vapaus ja öljystä jalostettu muovi pakkausmateriaalina suorastaan edustavat länsimaista keskiluokkaista korkeaa elintaso. Maatalouden vihreä vallankumous perustuu halvalla energialle. Myös monet teolliset prosessit tarvitsevat öljyä. Öljyntuotanto ei kuitenkaan ole kasvanut merkittävästi vuosikausiin, vaikka hinta on ollut huipussaan jo pitkään. Kannustimet investoida öljyntuotantoon ovat korkeat, mutta helposti saavutettavia esiintymiä ei enää juuri ole.

Hankalammin saatavilla olevat esiintymät vaativat jo huomattavaa teknistä osaamista tai sitten ne vaativat valtavaa

energiakulutusta, jotta niitä saataisiin käyttöön. Huomattavaa teknistä osaamista tarvitaan esimerkiksi Brasilian edustalta viime vuosina löytyneiden öljyesiintymien hyödyntämiseen. Kanadan öljyhiekka edustaa esimerkiksi öljyn lähteestä, jonka hyödyntäminen vaatii huomattavan määrän energiaa

panoksena. Paljon uutisissa esiintyvät liuskeöljyesiintymätkään eivät vaikuta tuovan helpotusta asioiden olotilaan kuin hetkeksi.

Olenainen käsite, joka tekstissä esiintyy useasti, on EROEI (Energy Returned On Energy Invested). Tämä energiantuotannon hyötysuhde on jatkuvasti laskussa öljyntuotannossa. Se tarkoittaa energian kallistumisen on sellaista vipuvaikutusta, että se tekee uuden energian tuotannosta vieläkin kalliimpaa, sillä energian tuotannossa on panoksena aina myös energiaa.

Ekonomisti luottaa siihen, että markkinamekanismi hoitaa asiat pitkässä juoksussa. Suurin huoli kirjaa lukiessa tulee kuitenkin siitä, että keskipitkällä aikavälillä voi tulla ongelmia energiantuotannon ja ennen kaikkea liikenteen järjestämisen osalta. Liikenne edustaa noin puolta Suomen öljynkulutuksesta. Liikenteen polttoaineeksi öljystä jalostettu bensa on ideaalista. Bensaa ja dieseliä voitaisiin tuottaa esimerkiksi kivihielestä, mutta prosessi on hyötysuhteeltaan hyvin tehoton. Sähköautot tuntuvat nousevan olennaisimmaksi vaihtoehdoksi.

Öljyntuotannon huipun erääksi harvaksi positiiviseksi puoleksi voidaan laskea se, että kasvihuonekaasupäästöt eivät voi jatkaa kasvuaan samaa vauhtia, kun öljyn tuotanto ei kasva. Tietysti maa-kaasusta ja kivihielestä saa vielä paljon kasvihuonekaasuja irti, mutta kirjoittajien näkemyksen mukaan tahti tulee hidastumaan halpojen fossiilisten polttoaineiden saannin vaikeutuessa.

Kirjoittajien näkökanta on, että harvaanasuttu Suomi on erityisen huonosti varautunut öljyn hinnan mahdolliseen tulevaan nousuun. Jos öljyn hinta nousee nopeasti, voi edessä olla vastaavaa jatkuvaa kriisiä kuin 1970-luvulla nähtiin. Kallis öljy tekee elintason säilyttämisen vaikeammaksi, sillä paljon resursseja tulee investoida substituuttien tuottamiseen, jotta saisimme aikaiseksi edes saman taloustuotannon määrän.

Tyylillisesti kirjan yleinen alarmistinen asenne esimerkiksi finanssimarkkinoita kohtaan hieman heikentää sanoman vaikutusta. Lisäksi kirja olisi kaivannut hieman enemmän toimitta-

mista ja yhtenäistämistä. Kokonaisuudessaan kuitenkin kirjoittajat käsittelevät mahdollista tulevaisuuden kehitystä, joka kannattaisi ottaa huomioon Suomenkin julkisessa keskustelussa. Kenties öljyn hintaa kannattaisi nostaa Suomessa haittaveroilta jo nyt. Veroista johtuva korkea öljyn hinta kanavoi varoja valtiolle eikä öljyntuottajille. Investoinnit vaihtoehtoisiin energialähteisiin, kuten kirjoittajien kannattamaan ydinvoimaan ja ydinvoimalla kulkeviin sähköautoihin, voisivat tällaisen ennustettavan kannustimen vauhdittamana tapahtua jo hyvissä ajoin.